INKLUZIV VA EHTIYOJLARGA ASOSLANGAN DIFFERENSIAL TA'LIMNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Dostanova Kamola Alisher qizi
Sirdaryo viloyat pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi kamola.dostanova@mail.ru
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-3679-0669
https://doi.org/10.5281/zenodo.24483707

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning nazariy-metodologik asoslari, zamonaviy pedagogik yondashuvlari hamda ta’lim jarayonida qo‘llash mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ta’lim oluvchilarning individual psixologik xususiyatlari, bilish imkoniyatlari, o‘zlashtirish sur’atlari va alohida ta’lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda o‘quv jarayonini tashkil etish masalalariga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, universal ta’lim dizayni (UDL), adaptiv o‘qitish, individual ta’lim trayektoriyalari, raqamli pedagogik texnologiyalar, sun’iy intellekt vositalari va formatif baholashning differensial ta’limdagi imkoniyatlari o‘rganiladi. Ilmiy adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish va pedagogik modellashtirish asosida inkluziv ta’lim muhitida ehtiyojlarga yo‘naltirilgan differensial o‘qitishni tashkil etishning konseptual modeli taklif etiladi. Maqolada pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, moslashuvchan ta’lim muhitini shakllantirish va ta’lim oluvchilarning individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: inkluziv ta’lim, differensial ta’lim, individual ta’lim ehtiyojlari, universal ta’lim dizayni, pedagogik innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, ta’lim samaradorligi.

Аннотация. В данной научной статье научно анализируются теоретические и методологические основы инклюзивного и дифференцированного образования, основанного на потребностях учащихся, современные педагогические подходы и механизмы его применения в образовательном процессе. Исследование сосредоточено на вопросах организации образовательного процесса с учетом индивидуальных психологических характеристик учащихся, когнитивных способностей, темпов обучения и индивидуальных образовательных потребностей. Также изучаются возможности универсального образовательного дизайна (УО), адаптивного обучения, индивидуальных траекторий обучения, цифровых педагогических технологий, инструментов искусственного интеллекта и формирующего оценивания в дифференцированном образовании. На основе сравнительного анализа научной литературы и педагогического моделирования предложена концептуальная модель организации дифференцированного образования, основанного на потребностях учащихся, в инклюзивной образовательной среде. В статье разработаны научно-практические рекомендации по развитию профессиональной компетентности учителей, формированию гибкой образовательной среды и поддержке индивидуального развития учащихся.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дифференцированное образование, индивидуальные образовательные потребности, универсальный образовательный дизайн, педагогические инновации, цифровые технологии, искусственный интеллект, эффективность образования.

Abstract. This scientific article provides a scholarly analysis of the theoretical and methodological foundations, modern pedagogical approaches, and implementation mechanisms of inclusive and needs-based differentiated education. The research focuses on organizing the educational process by taking into account learners' individual psychological characteristics, cognitive capabilities, learning paces, and specific educational needs. Furthermore, it explores the potential of Universal Design for Learning (UDL), adaptive instruction, individual learning trajectories, digital pedagogical technologies, artificial intelligence tools, and formative assessment within the context of differentiated education. Based on a comparative analysis of scientific literature and pedagogical modeling, a conceptual model for organizing needs-oriented differentiated instruction within an inclusive educational environment is proposed. The article also develops scientific and practical recommendations for enhancing the professional competence of educators, creating flexible learning environments, and supporting the individual development of learners.

Key words: inclusive education, differentiated instruction, individual educational needs, universal design for learning, pedagogical innovations, digital technologies, artificial intelligence, educational effectiveness.

Kirish. Jahon ta’lim tizimida yuz berayotgan zamonaviy transformatsion jarayonlar ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini rivojlantirish va barcha ta’lim oluvchilar uchun teng imkoniyatlarni yaratish masalalarini dolzarb vazifalardan biriga aylantirmoqda. Ayniqsa, ta’lim oluvchilarning psixofiziologik xususiyatlari, bilish faoliyati, ijtimoiy tajribasi va individual ehtiyojlari o‘rtasidagi farqlarni hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi. An’anaviy ta’lim tizimida o‘quv jarayonining yagona dastur, bir xil o‘qitish metodlari va standartlashtirilgan baholash mezonlari asosida tashkil etilishi ayrim hollarda o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini yetarli darajada qondirmaydi. Natijada turli tayyorgarlik darajasi, o‘zlashtirish sur’ati va rivojlanish imkoniyatlariga ega o‘quvchilar o‘rtasida ta’lim natijalari bo‘yicha tafovutlar yuzaga kelishi mumkin. Mazkur muammoni hal etishda inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’lim yondashuvlari alohida ahamiyat kasb etadi. Inkluziv ta’lim barcha o‘quvchilarning umumiy ta’lim muhitida teng huquqli ishtirok etishini ta’minlashga qaratilgan bo‘lsa, differensial ta’lim o‘quv jarayonining mazmuni, metodlari, topshiriqlari va baholash shakllarini individual ehtiyojlarga moslashtirishni nazarda tutadi. Ushbu ikki yondashuvning integratsiyasi ta’lim jarayonida insonparvarlik, tenglik, moslashuvchanlik va individual rivojlanish tamoyillarini amalga oshirish imkonini beradi. UNESCOning 2020-yildagi Global Education Monitoring Report hisobotida inkluziv ta’limni rivojlantirishda ta’lim tizimidagi tashkiliy, ijtimoiy va pedagogik to‘siqlarni bartaraf etish zarurligi ta’kidlangan [1].

O‘zbekiston Respublikasida ham inkluziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha muhim huquqiy va tashkiliy asoslar yaratilgan. Xususan, «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun va 2020–2025-yillarda

xalq ta’limi tizimida inkluziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi ta’lim jarayonida alohida ehtiyojlarga ega bolalarning imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan [2; 3]. Biroq zamonaviy ta’lim amaliyotida individual ehtiyojlarni aniqlash, differensial topshiriqlarni ishlab chiqish, raqamli texnologiyalarni pedagogik maqsadlarga moslashtirish va o‘quvchilar rivojlanishini muntazam baholash masalalari kompleks ilmiy-metodik yondashuvni talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning zamonaviy yondashuvlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning o‘zaro integratsiyalashuv imkoniyatlarini aniqlash hamda ta’lim jarayonini individuallashtirishga yo‘naltirilgan konseptual pedagogik modelni ishlab chiqish. Tadqiqot vazifalari inkluziv va differensial ta’limning nazariy asoslarini o‘rganish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlarini tizimlashtirish, ehtiyojlarga asoslangan o‘qitish mexanizmlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar shakllantirishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Inkluziv va differensial ta’limning ilmiy-nazariy asoslari rivojlanish psixologiyasi, konstruktivistik pedagogika, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim hamda ta’limning universal dizayni kabi ilmiy yo‘nalishlar bilan uzviy bog‘liq. L.S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida bolaning intellektual rivojlanishi ijtimoiy munosabatlar, pedagogik yordam va faoliyat jarayonida shakllanishi asoslab berilgan. Uning «yaqin rivojlanish zonasi» konsepsiyasi o‘quvchining mavjud imkoniyatlari va pedagogik yordam orqali erishishi mumkin bo‘lgan rivojlanish darajasi o‘rtasidagi munosabatni tushuntiradi [4].

Mazkur nazariya differensial ta’limda o‘quvchining tayyorgarlik darajasiga mos topshiriqlarni tanlash, murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirish va individual pedagogik yordam ko‘rsatish uchun muhim metodologik asos hisoblanadi. C.A. Tomlinson differensial ta’lim nazariyasida o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari va o‘rganish xususiyatlariga muvofiq ta’lim mazmuni, jarayoni, natijaviy mahsuloti va o‘quv muhitini moslashtirish zarurligini ta’kidlaydi [5]. Ushbu yondashuvning muhim jihati shundaki, differensial ta’lim o‘quvchilarni qat’iy guruhlarga ajratish emas, balki ularning o‘zgaruvchan ehtiyojlariga mos pedagogik strategiyalarni qo‘llashni nazarda tutadi. T. Booth va M. Ainscowning Index for Inclusion konsepsiyasida inkluziv ta’lim muassasasini shakllantirish inkluziv madaniyat, inklyuziv siyosat va inkluziv amaliyotning o‘zaro uyg‘unligiga asoslanishi ko‘rsatilgan [6]. D. Mitchellning tadqiqotlarida differensiallashtirilgan o‘qitish, hamkorlikda o‘rganish, tengdoshlar yordamidan foydalanish va xulq-atvorni ijobiy qo‘llab-quvvatlash inkluziv ta’limda qo‘llaniladigan muhim pedagogik strategiyalar sifatida yoritilgan [7]. Zamonaviy tadqiqotlarda universal ta’lim dizayni — Universal Design for Learning (UDL) yondashuvi alohida o‘rin egallaydi. CAST tashkilotining 2024-yilda yangilangan UDL Guidelines 3.0 tavsiyalarida o‘quvchilarning ta’limdagi ishtiroki, axborotni qabul qilishi va o‘z bilimlarini ifodalashi uchun turli imkoniyatlar yaratish zarurligi ko‘rsatilgan [8].

O‘zbekiston pedagogika va psixologiya fanida ham individual yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, o‘quvchilarning psixologik rivojlanishi va innovatsion pedagogik texnologiyalar masalalari o‘rganilgan. E.G‘. G‘oziyevning psixologiyaga oid ilmiy asarlari ta’lim oluvchilarning bilish jarayonlari, motivatsiyasi va individual psixologik xususiyatlarini tushunishda nazariy ahamiyatga ega [9]. N.N. Azizxo‘jayevaning pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahoratga oid ishlari o‘qitish metodlarini takomillashtirish, ta’lim jarayonini faol tashkil etish hamda pedagogik muloqotni rivojlantirish bilan bog‘liq masalalarni yoritadi [10]. Shuningdek, R.H. Jo‘rayevning pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi va ta’lim jarayonini

takomillashtirishga oid ilmiy faoliyati ta’lim sifatini oshirish muammolarini o‘rganishda ahamiyatga ega. Adabiyotlar tahlili inkluziv va differensial ta’limni integratsiyalashda uchta asosiy ilmiy yo‘nalish muhim ekanligini ko‘rsatadi: individual rivojlanishni psixologik qo‘llab-quvvatlash, pedagogik jarayonni moslashtirish va ta’lim natijalarini muntazam baholash.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning zamonaviy pedagogik yondashuvlari ilmiy manbalar asosida o‘rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, konstruktivistik va adaptiv yondashuvlar tashkil etadi. Tizimli yondashuv orqali inkluziv ta’lim o‘quvchi, pedagog, oila, mutaxassislar, ta’lim resurslari va boshqaruv mexanizmlarining o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida tahlil qilindi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari, psixologik xususiyatlari va o‘zlashtirish imkoniyatlarini hisobga olish tamoyillari o‘rganildi. Kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarda bilimlarni amaliy qo‘llash, mustaqil fikrlash, muloqot va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bog‘liq pedagogik mexanizmlarni aniqlashga xizmat qildi. Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tasniflash, pedagogik modellashtirish va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Maqolada taklif etilgan model va metodik yechimlar nazariy asoslangan tavsiyalar bo‘lib, ularning samaradorligi bo‘yicha alohida empirik tajriba-sinov natijalari taqdim etilmaydi.

Tadqiqot natijalari

Inkluziv va differensial ta’limning o‘zaro integratsiyasi. Nazariy tahlil asosida inkluziv va differensial ta’lim o‘zaro bog‘liq, biroq mazmunan farqlanuvchi pedagogik yondashuvlar ekanligi aniqlandi. Inkluziv ta’lim barcha o‘quvchilarning ta’lim jarayonida teng ishtirok etishini ta’minlashga qaratilgan bo‘lsa, differensial ta’lim ushbu ishtirokni pedagogik jihatdan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Inkluziv ta’limning asosiy maqsadi ta’limdagi to‘siqlarni kamaytirish va barcha o‘quvchilar uchun qulay muhit yaratishdan iborat. Differensial ta’lim esa o‘quv materiallari, topshiriqlar, o‘qitish metodlari va baholash shakllarini individual ehtiyojlarga moslashtirish orqali mazkur maqsadga erishishga yordam beradi.

Taqqoslash mezoni	**Inkluziv ta’lim**	**Differensial ta’lim**
Asosiy maqsad	Barcha o‘quvchilar uchun teng ishtirok imkoniyatlarini yaratish	Individual ehtiyojlarga mos o‘qitishni tashkil etish
Pedagogik yo‘nalish	Ta’limdagi to‘siqlarni bartaraf etish	Mazmun va metodlarni moslashtirish
Ta’lim muhiti	Xavfsiz, qulay va hamkorlikka asoslangan	Moslashuvchan va ko‘p variantli
O‘qitish metodlari	Hamkorlik, qo‘llab-quvvatlash, moslashtirish	Darajali topshiriqlar, individual va guruhli faoliyat
Baholash	Adolatli va foydalanish mumkin bo‘lgan baholash	Individual rivojlanish dinamikasini hisobga olish
Kutiladigan natija	Ta’limda ishtirok va ijtimoiy integratsiya	Bilim va kompetensiyalarning individual rivojlanishi

1-jadval. Inkluziv va differensial ta’lim yondashuvlarining qiyosiy tavsifi.

Ushbu yondashuvlarni integratsiyalash natijasida ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish va umumiy ta’lim maqsadlariga erishish uchun turli pedagogik yo‘llarni tashkil etish imkoniyati yuzaga keladi.

Ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning zamonaviy pedagogik texnologiyalari. Zamonaviy pedagogik amaliyotda ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limni tashkil etish uchun bir qator innovatsion yondashuvlardan foydalanish mumkin.

Universal ta’lim dizayni (UDL). Ushbu yondashuv ta’lim jarayonini dastlabki rejalashtirish bosqichidanoq turli ehtiyojlarga ega o‘quvchilar uchun moslashtirishni nazarda tutadi. UDL uchta asosiy tamoyilga tayanadi: o‘quvchilarni ta’limga jalb etishning turli usullarini taqdim etish, axborotni turli shakllarda ifodalash va bilimlarni namoyon qilishning muqobil imkoniyatlarini yaratish.

Adaptiv o‘qitish. Adaptiv ta’lim o‘quvchining bilim darajasi, topshiriqlarni bajarish natijalari va o‘zlashtirish dinamikasiga qarab ta’lim mazmuni hamda murakkablik darajasini o‘zgartirishga asoslanadi. Bunday yondashuv pedagog tomonidan yoki raqamli ta’lim platformalari yordamida amalga oshirilishi mumkin.

Individual ta’lim trayektoriyalari. Individual trayektoriya o‘quvchining ehtiyojlari, imkoniyatlari va ta’lim maqsadlariga muvofiq shakllantiriladigan moslashuvchan o‘quv yo‘lidir. Unda o‘quv topshiriqlarining ketma-ketligi, o‘rganish sur’ati, yordam shakllari va baholash mezonlari individual tarzda belgilanadi.

Hamkorlikda o‘qitish. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning birgalikdagi faoliyatini tashkil etish orqali ijtimoiy muloqot, o‘zaro yordam va jamoaviy muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Formatif baholash. Formatif baholash o‘quvchining ta’lim jarayonidagi yutuqlari va qiyinchiliklarini muntazam aniqlash hamda o‘qitishni shu ma’lumotlarga asoslanib moslashtirishni nazarda tutadi.

Mazkur yondashuvlarning integratsiyasi differensial ta’limni yanada moslashuvchan tashkil etishga xizmat qiladi.

Sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarning differensial ta’limdagi imkoniyatlari. Raqamli transformatsiya sharoitida sun’iy intellekt texnologiyalari ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limni rivojlantirishning istiqbolli vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Sun’iy intellekt asosidagi adaptiv ta’lim tizimlari o‘quvchilarning topshiriqlarni bajarish natijalarini tahlil qilish, individual qiyinchiliklarni aniqlash va moslashtirilgan o‘quv materiallarini tavsiya etish imkoniyatiga ega. Masalan, matematikadan muayyan mavzuni o‘zlashtirishda qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchiga tizim sodda misollar, bosqichma-bosqich tushuntirishlar va qo‘shimcha mashqlarni taklif qilishi mumkin. Mavzuni yaxshi o‘zlashtirgan o‘quvchiga esa murakkabroq masalalar berilishi mumkin. Shuningdek, raqamli texnologiyalar ko‘rish, eshitish yoki harakatlanish bilan bog‘liq ehtiyojlari mavjud o‘quvchilar uchun matnni ovozga aylantirish, nutqni matnga o‘tkazish, subtitrlar, ekran o‘qish dasturlari va muqobil kommunikatsiya vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq sun’iy intellekt texnologiyalarini qo‘llashda o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish, algoritmik xatolarni nazorat qilish, noto‘g‘ri pedagogik tavsiyalarni aniqlash va o‘qituvchining yakuniy qaror qabul qilishdagi mas’uliyatini saqlash zarur. UNESCOning generativ sun’iy intellektga

oid tavsiyalarida ham inson manfaatlari, xavfsizlik va pedagogik nazoratga asoslangan yondashuv muhimligi qayd etilgan [11].

Differensial ta’lim samaradorligini baholash mezonlari**.** Inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’lim samaradorligini baholashda faqat akademik o‘zlashtirish ko‘rsatkichlariga tayanish yetarli emas. Bunda o‘quvchining ta’limdagi ishtiroki, individual rivojlanish dinamikasi, mustaqil faoliyati va ijtimoiy-kommunikativ ko‘nikmalari ham hisobga olinishi lozim.

Baholash mezoni	Asosiy indikator	Baholash usuli
Akademik rivojlanish	Individual o‘quv maqsadlariga erishish	Diagnostik va formatif topshiriqlar
O‘quv motivatsiyasi	Qiziqish va faol ishtirok	Kuzatish, suhbat
Mustaqil faoliyat	Topshiriqlarni yordam bilan yoki mustaqil bajarish	Amaliy topshiriqlar
Ijtimoiy integratsiya	Tengdoshlar bilan hamkorlik	Pedagogik kuzatish
Kommunikativ kompetensiya	Fikr va ehtiyojlarini ifodalash	Suhbat, muloqot topshiriqlari
Ta’lim muhitining qulayligi	Material va faoliyatlardan foydalanish imkoniyati	Muhit auditi, fikr-mulohazalar

2-jadval. Differensial ta’lim samaradorligini baholash uchun taklif etilayotgan mezonlar.

Mazkur mezonlar pedagogga ta’lim jarayonini ko‘p tomonlama tahlil qilish va o‘quvchining individual rivojlanishiga mos pedagogik qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Muhokama. Tadqiqot davomida o‘rganilgan ilmiy konsepsiyalar va pedagogik yondashuvlar inkluziv hamda ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning o‘zaro integratsiyasi zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Birinchidan, inkluziv ta’limni faqat alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilar uchun maxsus sharoitlar yaratish bilan cheklash to‘g‘ri emas. Mazkur yondashuv barcha o‘quvchilarning individual farqlarini e’tirof etish va ta’lim jarayonidagi ishtirokini qo‘llab-quvvatlashni nazarda tutadi. Ikkinchidan, differensial ta’limning samaradorligi pedagogik diagnostikaning sifati bilan bog‘liq. O‘quvchining tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari va o‘quv faoliyatidagi qiyinchiliklari muntazam o‘rganilsa, pedagogik yordamni aniqroq rejalashtirish imkoniyati yuzaga keladi. Uchinchidan, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt vositalari differensial ta’limni qo‘llab-quvvatlashi mumkin, biroq ular pedagogning kasbiy qarorlarini to‘liq almashtira olmaydi. O‘quvchining emotsional holati, ijtimoiy munosabatlari va individual ehtiyojlarini kompleks baholashda insoniy muloqot va pedagogik kuzatish muhim ahamiyatini saqlab qoladi. To‘rtinchidan, differensial ta’limni amalga oshirishda pedagoglarning metodik tayyorgarligi asosiy omillardan biridir. O‘qituvchi o‘quvchilarning turli ehtiyojlariga mos topshiriqlar ishlab chiqish, moslashuvchan baholashni tashkil etish va yordamchi texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi lozim. Beshinchidan, ta’lim muassasasida inkluziv madaniyatni shakllantirish, ota-onalar bilan hamkorlikni rivojlantirish va mutaxassislar faoliyatini muvofiqlashtirish differensial ta’limni samarali tashkil etish uchun zarur tashkiliy shart-sharoitlarni yaratadi.

Mazkur masalalarni hisobga olgan holda quyidagi amaliy yo‘nalishlar ustuvor deb hisoblanadi: Ta’lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlashga qaratilgan pedagogik diagnostika tizimini takomillashtirish. O‘quv dasturlari va materiallarini universal ta’lim dizayni tamoyillari asosida moslashtirish. Pedagoglar uchun differensial va adaptiv o‘qitish

metodlari bo‘yicha malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish. Raqamli ta’lim resurslari va yordamchi texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. O‘quvchilarning individual rivojlanish dinamikasini hisobga oluvchi formatif baholash mexanizmlarini joriy etish. Oila, pedagog, psixolog va maxsus pedagoglar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash. Shuni ta’kidlash kerakki, ushbu tavsiyalar nazariy tahlilga asoslangan. Ularning amaliy samaradorligini aniqlash uchun turli ta’lim muassasalarida pedagogik tajriba-sinovlar o‘tkazish va o‘quvchilarning rivojlanish ko‘rsatkichlarini qiyosiy baholash zarur.

Xulosa. Inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning zamonaviy yondashuvlarini ilmiy-nazariy jihatdan o‘rganish natijasida mazkur pedagogik yo‘nalishlarning ta’lim jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning turli ehtiyojlarini hisobga olish va ta’limda teng imkoniyatlarni ta’minlashdagi ahamiyati asoslab berildi.

Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, inkluziv va differensial ta’lim o‘zaro bog‘liq pedagogik yondashuvlar bo‘lib, ularning integratsiyasi barcha o‘quvchilarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishi uchun qulay sharoit yaratishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning nazariy-metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, individual rivojlanish konsepsiyasi, konstruktivistik pedagogika va moslashuvchan o‘qitish tamoyillari tashkil etadi. Uchinchidan, universal ta’lim dizayni, adaptiv o‘qitish, individual ta’lim trayektoriyalari, raqamli texnologiyalar va formatif baholash differensial ta’limni tashkil etishning istiqbolli vositalari hisoblanadi. To‘rtinchidan, maqolada taklif etilgan besh bosqichli konseptual model o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, pedagogik jarayonni loyihalash, moslashtirilgan ta’limni amalga oshirish va natijalarni monitoring qilish faoliyatini tizimlashtirishga qaratilgan. Beshinchidan, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, inkluziv ta’lim madaniyatini shakllantirish va oila hamda ta’lim muassasasi hamkorligini mustahkamlash differensial ta’limni rivojlantirishning muhim shartlaridan hisoblanadi. Umuman olganda, inkluziv va ehtiyojlarga asoslangan differensial ta’limning zamonaviy yondashuvlarini pedagogik amaliyotga izchil tatbiq etish ta’lim jarayonining moslashuvchanligini oshirish, individual rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash va ta’lim tizimining insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlash uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni empirik sinovdan o‘tkazish, turli yosh guruhlari uchun differensial ta’lim samaradorligini baholash hamda sun’iy intellekt vositalarining individual o‘quv natijalariga ta’sirini o‘rganish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2020). Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education — All Means All. Paris: UNESCO.
2. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son. https://lex.uz/docs/5013007
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). «Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4860-son qaror. 2020-yil 13-oktabr.
4. Tomlinson, C. A. (2014). The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners (2nd ed.). Alexandria, VA: ASCD.

5. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools (3rd ed.). Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
6. Mitchell, D. (2014). What Really Works in Special and Inclusive Education: Using Evidence-Based Teaching Strategies (2nd ed.). London: Routledge.
7. CAST. (2024). Universal Design for Learning Guidelines Version 3.0. https://udlguidelines.cast.org/
8. G‘oziyev, E. G‘. (2002). Umumiy psixologiya. Toshkent.
9. Azizxo‘jayeva, N. N. (2003). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent.
10. UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO.
11. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. British Educational Research Journal, 37(5), 813–828. https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096
12. Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. Nordic Journal of Studies in Educational Policy, 6(1), 7–16. https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587